

Berényi Mihály

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

„...tapasztalt orvos egy 15-20 perces beavatkozással gégemetszést (helyesebben tracheostomiát) végez.”

Ha a COVID-dal kapcsolatban gégemetszésről hallunk, nem lepődünk meg. Ez a mondat mégis meglepett. Nyomban hozzátettem: még helyesebben tracheotomiát végez, mert én még az 1963-as Brencsán-szótáron nőtem fel, amely nem ismeri a tracheostomiát, csak a tracheotomiát és a stomát. Aztán megkérdeztem a Google-tól: tracheostomiát talál-e. „Nagyjából” 69 500-at. Azt is hozzátette: angolról fordítva „[a] tracheotomia vagy a tracheostomia olyan műtéti eljárás, amely abból áll, hogy bemetszést végeznek a nyak elülső oldalán...” Úgy tűnt, hogy Angliában a tracheotomia és a tracheostomia ugyanazt jelenti. Eddig úgy tudtam, hogy az orvos tracheotomiát végez (művelet), és a műtét terméke a tracheostoma (állapot). A kérdést így kell feltenni: tracheotomia után, vagyis tracheostomával tud-e a beteg beszélni? Az urológus nephrotomiát végez, ha nephrostomát akar kialakítani.

A tisztelt Szerkesztőségnek mi a véleménye?

VÁLASZ

Gaál Csaba

Néhány kiegészítő gondolat Berényi professzor úr állásfoglalásához.

Szóeredet

- *Tomé (görög): vágás, metszés; temnó: vág, metsz*
- *Stoma (görög): száj, torok*

Értelmezés. A *tracheotomia* maga a folyamat, művelet, vagyis a nyílás készítése, amelynek során metszést ejtünk. Ezzel azonban még *nincs szájadék*, hiszen az ilyen seb szélei hamar zárulnak, azaz a beavatkozás sürgősségi javallattal csak rövid ideig oldja meg a kérdést, például heveny légúti elzáródás esetén. Ahhoz, hogy a légút tartósan szabad maradjon, *stomát* kell létesíteni, ekkor jön létre a *tracheostoma*, a kívánt cél, vagyis szájadék képzése, ami több, mint egy egyszerű vágás. Ha szigorúan nézem, akkor a végleges és hosszú távú eredményhez a *tracheostoma* vezet.

Korábban magam is olvastam hasonlót: „*Tracheostomia* ellátása” – a tracheostomia maga a ténykedés, ezt ellátni nehéz, a szerző nyilván a tracheostoma (a nyílás, szájadék!) ellátására, gondozására gondolt.

Párhuzamok. A mai időkben sajnos számtalanszor tanúi vagyunk a jelenségnek: (1) az angolból helytelenül átvett fogalmak összekeverése és terjedése majmolás útján, valamint

(2) azok kritikátlan átvétele. A hozott példa is újabb adaléka az általam sok helyütt kárhóztatott (3) fogalomzavarnak. A tárgyalt kérdéssel azonos bukfencre utalok alább.

- „A *patológia* nem mutatott elváltozást.” A *patológia* vagy például a *hisztológia* tudományág, ez a szóhasználat hamis az előbbi szövegek környezetben. Helyesen: a *patológiai* vizsgálat nem mutatott (kóros) elváltozást. Másik mintapélda a helytelen használatra a „*perianalis patológia*” kifejezés; a *kórtan* tudománya semmiképpen sem lehet *perianalis*!
- *Biopsiát* vesz, *biopsiát* küld szövettani vizsgálatra; a művelti megjelölés helyett (a „*biopsia*” maga a folyamat!) helyesen *biopsium* vagy még inkább szövetminta a használandó forma.

HOZZÁSZÓLÁS

Bősze Péter

A fenti példák is ékesen bizonyítják, hogy a szükségtelen idegen szavak használata mennyi tévedési lehetőséget hordoz, feje tetejére állított fogalmakat teremt. Érthetetlen számomra – miként erre már számtalanszor rámutattam –, hogy sokan miért ragaszkodnak használatukhoz. Feltételezem, hogy csak megszokásból, ám az sem kizárt, hogy az előkelőnek vélt idegenmajmolás az oka. Az utóbbi magában foglalja magyar nyelvű orvosi nyelvünk lenézését. Ha azt írtad volna: gégemetszést végzünk, hörgőszájadékat készítünk; (szövet) mintát veszünk..., bölcs maradtál volna – no meg eleget tennél anyanyelvi kötelességednek.

Berényi Mihály

TISZTELT FŐSZERKESZTŐ ÚR!

Nyolcvannyolc évem aggódva tapasztalja ezt a zűrzavart az igekötők terén. Mi, öregek megbeszéltük, megvitattuk az eseményeket, ma átbeszélik. Amit mi betakartunk, eltakartunk, azt ma kitakarják. Amit mi vállaltunk, elvállaltunk, azt ma bevállalják. Rengeteg hasonló példát tudnék összegyűjteni. Haldoklik a „meg-”, trónra került a „be-”. A mai nyelvből eltűnt az „ez” és az „ezek”, ma az élettelen tárgyak is „ők”. Alattomos háború folyik anyanyelvünk ellen. Mivel „nyelvében él a nemzet”, nem is a nyelvünk ellen, hanem a magyarság ellen. „*Vedd el a nemzet nyelvét, s megszűnik az lenni, ami volt...*” Unokáink maholnap új értelmező szótárt fognak összeállítani. Abban a tetszik és kedvel helyére a „lájkol” kerül, a hozzászólást, véleménynyilvánítást kitérja a „komment”. (Az is lehet, hogy a mienkénél nem szebb másik nyelven fognak beszélni, például angolul, és elfelejtik Arany János nyelvét.)

Tudom, fejlődik a nyelv. A felsorolt változások nekem visszafajlódásnak tűnnek, mégsem tehetek mást, csak belenyugszom? Valahogy így:

Generációváltás

Mondanivalóm? Itt nekem már nincs.
És neked, ilyen fiatalon?
Megmondod a tuttit, mert erős vagy?
Társaid átmennek a falon.

Amíg én dolgoztam, te tanultál,
fölkészülhettél az életre.
Legyen a tiéd a szó, te dönts el
azt, hogy mikor, hogyan és merre.

Palkovits Miklós

TISZTELT FŐSZERKESZTŐ ÚR!

Lévén jó alkalom, hogy a Magyar Orvosi Nyelvről (én már csak nagy kezdőbetűkkel írom) van szó, szeretném egy szóról kérni a véleményed. Megítélésem szerint a mai neuroanatómia egyik fő témája az agyi idegi hálózatok vizsgálata. E nagy témán belül én kiemelem a „jutalmazás” útjának és módjának kutatását, sőt genetikai vonatkozásait is. Nekem nagyon nem tetszik ez a szó, amely az angol „reward” fordítása. Gondolom, sokaknak nem tetszik, mert az angol szót használják. Értem a szót, elfogadom azt is, amivel kapcsolatban használják, de valahogy nem érzem helyességét, fogalmának használatát. Szerintem az élővilág, így az emberi agy legfontosabb tevékenységéről van szó, mert az élethez, a szaporodáshoz, a fennmaradáshoz szükséges, hogy az állat jó élményt (eredményt) érezzen, újra és újra ösztönösen az életért és a túlélésért tegye, amit tesz. Az ember, ösztönein túl, gondolkozása révén célokat, elvárásokat tűz ki magának, és jóleső érzés ezek megvalósítása, legyen az szeretkezés, jó étel, jó szereplés stb. Ha nem sikerül, az rossz érzés, ha ismétlődik, depresszióhoz vezet. Nos, ha sikerül, az eredmény jó érzést vált ki („megérte” megtenni vagy harcolni érte), mert „jutalmazásban” részesül. Ez a „reward”. De a jutalmat adni, kapni, elnyerni szokták, valaki valakitől valamiért kapja, igaz, megjutalmazhatom magam is önmagamra. A jutalom, a jutalmazás pozitív töltésű szó. Ha sikerül valami, az jutalommal jár. De mi van akkor, ha nem sikerül? Mit kap az illető? Van szavunk negatív „reward”-ra? A jutalmazás szó szerintem elhasználódott, általában „ceremóniás” tevékenységgel kötődött össze.

Végül, azok a tevékenységek, amelyeket naponta akár tucatjával végzünk sikeresen, tekinthetők-e „reward”-nak? (Mondják sok esetben is: „az élet megjutalmaz, ha...”, de ez olyan általános, hogy értékét veszítette.) „Reward”-nak tekintsem, ha nem esem el a lépcsőn, amikor megszedülök?

Kérdezek, lehetne-e a „reward” szót sikerélménynek nevezni. Nekem tetszene, de a „sikerélmény agypályája” vagy „sikerélmény-pálya” kifejezés már nem annyira. Furcsa a hasonlat, de az a tény, hogy nem esem el a lépcsőn (vagy akár az, hogy képes vagyok valahová felmenni), már önmagam

legkevesebb 12 agyterület 4 agypályával való összeköttetésének összehangolt eredménye. Nevezhetők ezek „reward pályák”-nak? Ilyen és hasonló esetekben az emberek azt mondják, hogy „hála Istennek”. Az is, aki hisz, az is, aki nem. A neuroanatómus (már aki) azt mondja, hogy hála a szenzomotoros „reward” pályarendszer jó működésének (egyszerűen: még jók a reflexei). Igen, mondják azt is, hogy, „a sors kegyeltje” az illető. A sors adja a „reward”-ot? És ha nem működik jól, akkor mit mondanak? Pechje van. Ez igaz, de akkor van egy (vagy több) „reward-pech” pályánk?

VÁLASZ

Bősze Péter

Szép régi szavunk a jutány, jelentése ’haszon, nyereség’. Úgy érzem, tágabb értelemben magában foglalja a jutalom fogalmát. Elérni valamit nyereség. Az is nyereség, ha nem esem el a lépcsőn. A sikerélmény kifejező, de kicsit divatos, és – mint írod – a sikerélménypálya összetétel nem igazán szerencsés. A *jutánypálya** egyszerű, kifejező. Ha pontos a magyarázata, mindenki megérti. A negatív reward lehene *bánat**. Rövid, kifejező: *bánatpálya**.

Varga Csaba

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Most olvasom a deacetilezésről szóló példákat. Valóban, a de- „fosztóképző” megkerülhetetlen, de a magánhangzóval kezdődő kémiai nevek elé z-vel kiegészítve használja a kémiai nevezéktan: dezacetilezés, dezaminálás, dezoxi- stb., vagyis ilyenkor – magyarosabban – „dez-” alakot használunk.

VÁLASZ

Bősze Péter

Köszönöm a fontos helyreigazítást.

Gaál Csaba

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Egy kérdést szeretnék feltenni, amelynek megválaszolására eddig magam sem gondoltam, ugyanis természetesnek tűnt – belesimultam az évtizedek óta elterjedt gyakorlatba, így átvettem a megszokott használatot. Szoktuk mondani – magam még könyvet is írtam róla *Ambuláns és egynapos sebészet* címmel (Medicina Kiadó, 4. kiadás 2017-ben) –, hogy „ambuláns”, azaz járóbeteg-ellátás, még ha az műtéti is. Rendben van, mert ez egyszerű jelzős szerkezet. De mi van az „egynapos”-sal?

Hogy a nem orvosok is megértsek, miről van szó, ismeretemet a fogalom lényegét. Amikor egynapos sebészetről írunk, akkor ideértendő az összes műtétes szakma, vagyis a sebészet kivül a nőgyógyászat, fül-orr-gégészet, urológia, szemészet stb. Az ebbe a körbe tartozó beavatkozások közé nem csupán a helyi érzéstelenítésben elvégezhető tartoznak, de a nagyobb, azaz altatásban vagy gerincvelőközeli érzéstelenítésben operálható esetek is. Az egynapos sebészet III. nemzetközi összejövetelén, 1999-ben Velencében fogadták el a meghatározást: egynapos beavatkozásról beszélünk, ha a beteg a *műtét előtti és utáni éjszakát otthon tölti*. Ettől eltér a hazai gyakorlat, de ez már szakmapolitikai kérdés.

Mi a gondom a kifejezéssel? Mítől és mi módon „egynapos” a sebészet? Hogyan lehet egy hivatás, tudomány vagy szakágazat – példánkban a sebészet – egynapos? Netalán azt jelentené, hogy kérészetet él, csak egy napig tart, majd elhal és Phoenixként újraéled másnap? Az angol nyelvben (*same*) *day surgery*, a németeknél *Tageschirurgie* az eljárás neve. Mindkettőnél ugyanez az értelmezési gond merül fel. Ha helytelen a megjelölés, akkor mit mondjunk helyette, ami elnevezésében benne foglalja a dolog lényegét? Tanácstalan vagyok.

VÁLASZ

Berényi Mihály

Az elsők között tiltakoztam az „egynapos” sebészet ellen. Német és angol elnevezése tükörfordításban: napi sebészet.

Van egynapos kongresszus, amely egy napig tart, van naposcsibe, amely egy napja él. Ha nincs jobb dolgunk, vitatkozhatunk a magyar „egynapos sebészeten”, de nem szívesen változtatnék. Talán az *aznapi sebészet* elnevezés szóba jöhetne.

Siptár Péter

Én nem látok semmi bajt az *egynapos sebészet* kifejezéssel. Tömörítő szerkezet, nyilván úgy kell érteni, hogy egynapos folyamatban történő, egy napon belül lezajló sebészeti (stb.) beavatkozás. Nem látok benne semmi olyasmit, ami miatt kerülendő lenne. Vö. még: *egynapos matrica* (az autópálya használatához): maga a matrica nyilván nem csupán egy napig létezik, viszont az autópálya egy napnál nem hosszabb használatára jogosít.

Bősze Péter

A járóbeteg-ellátás, járóbeteg-rendelés egyértelmű elnevezés: a beteg bemegy a rendelésre, megvizsgálják, és utána elmegy. Az egynapos sebészet is érthető és elterjedt. Mégis – miként Gaál Csaba is kérdezi – valami visszást érzünk benne, noha nyelvtanilag teljesen megfelelő. Más kérdés, hogy a hazai gyakorlat nem felel meg a nemzetközileg meghatározott fogalomnak: sok műtött beteg tölti az éjszakát az osztályon. Megkülönböztetésként alkalmazhatnánk a Berényi Mihály által javasolt nevezetet: *aznapi sebészet*.

HELYESÍRÁSI KÉRDÉSEK

Válaszok: *Bősze Péter*

■ A járványos gyermekbénulást okozó „polio”, illetve „poliovírus” szavak helyesírása miatt kérem a segítségüket. A „polio”-t látom mindenütt, pedig a magyar nyelvben a szóvégi hosszabbodást írásban is jelölni szoktuk (vö. videó, fotó, mikró), tehát számomra az lenne a logikus, hogy „polio”-nak írjuk. Ha ebben igazam lenne, akkor felmerül a másik kérdés, hogy a „poliovírus”-t nem „polióvírus”-nak kellene-e írunk (vö. fotómasina).

A poliovírust magyarosan írt idegen utótaggal társítva általában rövid o-val írják. Természetesen lehetne polió is. Megkérdeztem nyelvészeket; úgy vélik, hogy ha nagyon gyakori az elnevezés, megengedhető a polió írásmód (polióvírus), de a kérdést az MTA nyelvi bizottsága döntse el. Én ezt nem látom ennyire fajsúlyosnak. Hajlok arra, hogy az orvosi nyelvben a polió előtagot, ha magyar vagy magyarosan írt utótag követi, írjuk hosszú ó-val. Ha az utótag nem magyar, akkor természetesen röviddel, például: *poliomyelitis*.

■ Egy utazásorvostanról szóló könyvet javítok. A szerző a COVID-19 formát használja. Olvastam, hogy az ön javaslata a COVID19 volt, mások a Covid-19, illetve a Covid19 vagy Covid 19 formát ajánlották. Mi a véleménye, melyikhez érdemes ragaszkodni?

Javaslatom változatlan: COVID19. A koronavírus nagy víruscsalád, emberekben és más fajokban gyakori. A SARS-CoV-2-nek nevezett vírus egyfajta új koronavírus, amely világjárványt okozott 2019-ben, innen a nemzetközi neve: coronavirus disease 2019; ez COVID-19 rövidített alakban terjedt el. A COVID szóösszevonás: coronavirus disease; a 19 tartozékbetű, csakis az SARS-CoV-2 vírus által okozott betegséget jelöli. Az orvosi nyelvben a szóösszevonásokat nagybetűvel írjuk, a tartozékszámokkal egybeírva, tehát COVID19. Természetesen koronavírus-betegség-19.

■ Utazásorvostanról szóló könyvet korrigálok, ebben fordul elő az *assistance orvostan kifejezés*. A Nyelvtudományi Kutatóközponttól kérdeztem, hogyan járjak el, hagyjam-e így a kifejezést, vagy miképpen javítsam. Osváth Dorottya segédmunkatárs azt ajánlotta, hagyjam így, mert ez egy új orvosi szakterület, és az *assistance* magyarra lefordítva egyaránt lehet melléknév és főnév is. Együttal azt javasolta, kérdezzem meg a *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóiratot, mert lehet, hogy van a kifejezésnek a magyar nyelv szabályaihoz jobban illeszkedő formája. Ön mit gondol, lehet ezt magyarítani?

Magyarítani mindent lehet! Osváth Dorottyával messzemenően nem értek egyet. A szóban forgó könyvben a szerzők az *assistance* orvostan fogalmáról a következőt írták:

„Az utazásorvostani szubdiszciplínák közül a sürgősségi, mentőorvosi és intenzív szakma szempontjából a legjelentősebb az úgynevezett *assistance orvostan*, amely a külföldön megbetegedettek ellátásával és – amennyiben szükséges – hazatelepítésével foglalkozik. Mivel ezzel a problémakörrel a magyar gyakorló orvos is találkozik, dolgozzon akár az alapellátásban, akár a szakellátásban, érdemes pár szóval ismertetni a külföldi beteg ellátásának szempontjait.”

Ez minden további nélkül nevezhető *támogató orvostannak**. Várom Gaál Csaba, Berényi Mihály választát.

- Egy készülő könyv kéziratában találkoztam ezzel a szóval: malabszorpció, így, b-vel. A második b-t p-re javítottam mindenütt, de azt nem tudom, hogy a malabszorpció két szóból álló összetételnek számít-e, mert ettől függ, hogy a fruktóz + malabszorpció kötőjellel írandó vagy egybe.

Öngyilkosság még a helyesen írt malabszorpció is. Így: fruktóz-felszívódási zavar. A fruktóz felszívódásának zavara. Mindenki érti, tökéletesen kifejezi a lényegét.

Egyébként a malabszorpció kéttagúnak számít, az önálló abszorpció miatt, tehát ha újabb tag járul hozzá, kötőjellel kapcsolódik, például malabszorpció-kezelés.

A kérdező

Világos. Ha én lennék a szerző, ki is cserélném erre a kifejezésre mind a huszonkét helyen, ahol a malabszorpció előfordul...

Sinkovits Imre utolsó levele

(Sinkovits Imre utolsó üzenete. Elhangzott az óbudai Kőrösi Csoma Sándor Gimnáziumban)

Egy hetvenesztendős vén diák az óbudai Árpád Gimnáziumból kéri türelmeteket néhány mondat erejéig. Legalábbis, sohase felejtsetek el iskolátok névadójának, Kőrösi Csoma Sándornak élete példáját.

No, nem kell ezért világotatózókká válnotok, hogy a magyarság eredetét, őshazáját felkutassátok. Akad felfedezni, megőrizni való e 75 esztendeje Csonka Hazában is! (Elég, ha Csoma Sándor szülőfalujára, a háromszéki Körösre gondolunk.) Nem kell elzarándokolni a távoli Dardzsiling régi angol temetőjébe sem, ahol végre megpihen, egy szegény, árva magyar pénz és taps nélkül! Ki nemzetének bölcsejét kereste, és a maga sírját találta itt – de halhatatlanságát is, miként sírfeliratán olvasható.

Élete példáját kutassátok s kövessétek!

Önfegyelmét és szorgalmát, keresztény hitét és edzett testét, puritán életvitelét, hatalmas műveltségét! S mindezeket a Haza és Emberiség szolgálatába állítva!

Ez a mai harsogó-csápoló-idegrángásos, lélektelen „fogyasztói társadalom”, diszkóival, hamburgerjeivel, drogos-alkoholos tömeghíztériájával, mint a hínár húz le a tartalmatlan, csenevész élet mocsarába! Az így elsatnyult testben milyen lélek lakozhat?

Márpedig Magyarországnak testben és lélekben is erős, egészséges, keresztény ifjúságra és családokra van szüksége, ha fenn akarunk maradni a jövő századokban, évezredekben! De feladat vár Rátok a nyelvápolás terén is. Nem a tibeti nyelvtan s szótár elkészítése, csupán Édesanyátok nyelvének tisztán tartása, megőrzése, hogy szeplőtelen gazdagságában adhasátok tovább gyermekeiteknek, unokáitoknak! Mert ez az egyik, tán legerősebb kapocs, mely összeköt valamennyiünket, élő és holt magyarokat!

Végezetül! Nem az Őshazát kell keresnünk! (De azért ismerjük meg a tudósok, nyelvészek, régészek s néprajzosok eddigi kutatásait, eredményeit.) Ezt a mostani, megcsonkított, fenyegetett sorsú Hazát kell megismernünk, felemelnünk, becsülnünk és megvédenünk, magunknak s a Jövendőnek! Tamási Áronnal szólva:

„Mi végre vagyunk a világon? Hogy valahol otthon legyünk benne!”

Ez a „valahol” itt van a talpunk alatt! Magyarország!

Fiatal Barátaim! Tudom, nem kevés, amit kértem Tőletek. De csak így, s csak ezért érdemes élni! Márpedig e Nemzetnek annyi hősi halottja volt, most hősi élőkre van szüksége! Hiszem, Ti azok lesztek!

Megfáradt, öreg, de szeretetet, hitet sugárzó karommal öllelek Benneteket!